

Razvoj leksičke kompetencije i jezična kreativnost u predškolskoj dobi

Babić, Ella

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:645880>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

ELLA BABIĆ
DIPLOMSKI RAD

RAZVOJ LEKSIČKE
KOMPETENCIJE I JEZIČNA
KREATIVNOST U PREDŠKOLSKOJ
DOBI

Zagreb, srpanj 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ella Babić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Razvoj leksičke kompetencije i jezična kreativnost u predškolskoj dobi

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Lidija Cvikić

Zagreb, srpanj 2019.

Sadržaj

Sažetak	4
Summary	4
UVOD	6
JEZIČNI RAZVOJ	7
<i>Predjezično (predlingvističko ili predverbalno) razdoblje</i>	8
<i>Jezično (lingvističko ili verbalno) razdoblje</i>	9
KRATKA POVIJEST ISTRAŽIVANJA USVAJANJA JEZIKA	10
USVAJANJE LEKSIKA	12
<i>Inovacijski leksemi</i>	13
<i>Inovacijski gramatemi</i>	14
<i>Novotvorenice (neologizmi)</i>	14
<i>Morfologija</i>	15
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	17
<i>Ciljevi i istraživačka pitanja</i>	17
<i>Hipoteze</i>	17
<i>Uzorak istraživanja</i>	18
<i>Metode rada</i>	18
REZULTATI I ANALIZA ISTRAŽIVANJA	20
<i>Odnos novotvorenica i postojećih leksema</i>	20
<i>Odnos tvorbenih pravila</i>	21
<i>Uporaba tvorbenih elemenata</i>	21
<i>Imenovanje vršitelja radnje</i>	22
<i>Uporaba nadređenog i podređenog pojma</i>	22
<i>Uporaba sufiksa</i>	24
<i>Višeznačni sufiksi</i>	25
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	31
Popis tablica i grafova	33

Naslov rada: Razvoj leksičke kompetencije i jezična kreativnost u predškolskoj dobi

Sažetak

Usvajanje jezika kompleksna je tema o kojoj su promišljali mnogi filozofi, teoretičari i znanstvenici, a aktualna je i danas. Usprkos kompleksnosti dijete urednoga razvoja usvaja ga s lakoćom i kroz igru. Do četvrte godine života većina djece usvoji osnovu materinskoga jezika: fonološki sustav (glasove i intonaciju), morfološke promjene riječi te sintaktičke strukture rečenice. U ovome radu fokus je na razvoju leksičke kompetencije te jezičnoj kreativnosti pri tvorbi riječi. Cilj istraživanja bio je ispitati leksičku sastavnicu jezično-komunikacijske sposobnosti djece predškolske dobi. Istraživanje je provedeno u dječjem vrtiću u Zagrebu s djecom predškolske dobi (N=90) te se njime željelo stvoriti uvid u način na koji djeca tvore riječi za vršitelja radnje, imaju li prilikom imenovanja sklonost češćoj uporabi tvorbenih elemenata (osnove i sufiksi) te koji načini tvorbe prevladavaju. Rezultati istraživanja pokazali su da ispitanici od tvorbenih pravila u najvećoj mjeri koriste izvođenje, od tvorbenih elemenata pri imenovanju vršitelja radnje najčešće koriste glagolsku osnovu na koju dodaju vrlo plodne i plodne sufikse za imenovanje vršitelja radnje te da prilikom tvorbe imenica za imenovanje vršitelja radnje koje pripadaju široj semantičkoj skupini u većem broju koriste podređeni pojam.

Ključne riječi: tvorba riječi, novotvorenice, lingvistička kompetencija, sufiksi

Title: The development of lexical competence and language creativity in pre-school age

Summary

Language acquisition is a complex issue contemplated by many philosophers, theoreticians and scientists, and it is still current today. Despite its complexity, typically developing children acquire language with ease and through play. By their fourth year, most children have acquired the basics of their mother tongue: its phonological system (sounds and intonation), morphological changes of words, and the syntactic structure of a sentence. In this paper, the focus is on the development of lexical competence and language creativity in word formation. The aim of the research was to examine the lexical

component of pre-school children's linguistic and communication skills. The research was conducted in a kindergarten in Zagreb with a group of pre-school aged children (N=90) for the purpose of gaining an insight into how children form words for the actor (the doer of an action), whether in naming them they have a preference for the more frequent use of word formation elements (base and suffixes), and which methods of word formation prevail. The research results have shown that the most frequently used type of word formation was derivation, most frequently used word formation elements in naming the actor were verb bases with added very productive and productive suffixes for naming the actor, and that in forming nouns to name the actor belonging to a wider semantic category a subordinate term was used most frequently. The results have also indicated that the participants interpreted multi-meaning suffixes according to the frequency of each meaning.

Key words: word formation, neologisms, linguistic competence, suffixes

UVOD

Gledajući oko sebe zamijetit ćemo različite oblike komunikacije; verbalne i neverbalne. Ptice, psi, mačke, kukci itd. komuniciraju na različite načine te tako prenose određene poruke okolini. Od svih živih bića na Zemlji jedino ljudi komuniciraju riječima, a svaka riječ ima svoje značenje. Učenje jezika započinje rođenjem, odnosno interakcijom s okolinom usvaja se materinski jezik. Razvoj govora i usvajanje jezika proučava se od 19. stoljeća, a s obzirom na kompleksnost teme razvile su se mnoge teorije. Svaka teorija imala je prednosti i nedostataka u objašnjavanju razvoja i usvajanja jezika, stoga se može reći da promatrajući sve teorije i pristupajući jeziku multidisciplinarno možemo najpreciznije objasniti njegovo usvajanje i razvoj. Kompleksnost usvajanja jezika najbolje možemo primijetiti kod djece koja tek započinju svoj verbalni razvoj. Interakcijom s okolinom dijete dolazi u situacije i upoznaje predmete kojima ne zna „ime“, odnosno ne zna ih imenovati. U tim situacijama postojeće znanje kombinira s kreativnošću te tad nastaju zanimljive jezične tvorevine. Upravo su te jezične tvorevine potaknule nastanak ovog rada i istraživanja u kojemu se proučava način na koji djeca ustrojavaju rječnik: služeći se poznatim riječima i stvaranjem novih od poznatih elemenata. Pavličević–Franić (2005) navodi kako tijekom usvajanja jezika djeca vrlo brzo shvate da u komunikaciji postoji pravilnost, ali da u tom razdoblju u njihovoj komunikaciji prevladava *logika govora* u odnosu na *gramatiku govora* koju dijete još mora naučiti. Ranu fazu usvajanja hrvatskoga jezika obilježavaju tri važne odrednice: *komunikacijska polifunkcionalnost*; *okomita višejezičnost* te *dječji neologizmi* (spontane novotvorbe kao odraz stvaralačke kognitivno-afektivne jezične djelatnosti). Upravo novotvorenice pokazuju razliku između logike i govora, kao i razliku između normativne i komunikacijske gramatike, njihovim stvaranjem i uporabom istovremeno se provjerava i jezik kao sustav, a takvo provjeravanje otvara put daljnjem učenju jezika (Pavličević–Franić, 2005, str. 55).

S obzirom na kompleksnost usvajanja jezika te utjecaj logike govora na gramatiku govora cilj ovoga rada i istraživanja bio je ispitati leksičku sastavnicu jezično-komunikacijske sposobnosti djece predškolske dobi.

JEZIČNI RAZVOJ

Prema načinu učenja, jezici kojima čovjek govori dijele se na *jezike koji se usvajaju*, a to je najčešće materinski jezik u ranome djetinjstvu, te na *jezike koji se uče*, a to su svi ostali jezici naučeni poslije ranoga razvojnoga razdoblja (Pavličević-Franić, 2005, str. 39). Kao što je već napomenuto, postoje različite teorije koje objašnjavaju usvajanje jezika. Bihevioristička teorija čiji je začetnik B.F. Skinner (Skinner, B. F., 1957) usvajanje jezika smatra naučenim ponašanjem uvjetovanim stvaranjem asocijativnih veza između podražaja i odgovora odnosno imitacijom izričaja odrasle osobe. Predstavnik generativizma N. Chomsky (Chomsky, N., 1959) smatra da su jezične pojave biološki zasnovane i urođene te s jezikom ovladava pomoću urođenog mehanizma za usvajanje jezika (eng. *LAD – language acquisition device*). Kognitivistička teorija čiji se razvoj zasniva na spoznajama psihologa J. Piageta i L. Vygotskoga (Chomsky, N., Piaget, J., 1980) navodi kako temeljna jezična načela nisu urođena već su rezultat razvoja senzomotoričke inteligencije odnosno spoznajnoga razvoja djeteta koji se događa u interakciji s ljudskom okolinom. M.A.K. Halliday (Halliday, M. A. K., 2004), predstavnik funkcionalizma, smatra da jezik ima različite funkcije, ono je oruđe adaptirano funkcijama koje mijenja, evolviraju i prilagođava te smatra da je djetetu urođena sposobnost komunikacije, no ne i jezične sposobnosti. Teorija prirodne morfologije čiji su predstavnici Dressler i Karpf (Dressler, U. W., Karpf A., 1994) navodi da ne postoji urođeni mehanizam za usvajanje jezika tj. jezični razvoj događa se samoorganizacijom jezičnih elemenata odnosno usvajanjem jezika korak po korak, a redoslijed koraka ovisi o strukturi jezika (jezičnoj morfologiji). M. Tomasello (Tomasello, M., 2009) u teoriji uporabno utemeljeni pristup jezičnom usvajanju kao presudnu važnost u procesu usvajanja jezika smatra djetetovu kognitivnu sposobnost i društveno iskustvo te da sve jezične pojave proizlaze iz upotrebe i konkretnih komunikacijskih aktivnosti. Teorija konekcionizma čija je začetnica A. Karmiloff-Smith (Karmiloff-Smith, A., 1992) povezuje sve teorije u pokušaju holističkoga razumijevanja jezičnoga usvajanja i komunikacije te usvajanju jezika pristupa interdisciplinarno.

Interdisciplinarnost u proučavanju te povezivanje teorija i njihovih teza neophodno je za shvaćanje načina usvajanja jezika. Ipak tijekom djetetova razvoja ono usvaja jezik

instinktivno i prirodno te pritom ne shvaća kompleksnost procesa koji prolazi. U ranome razvoju, sposobnost usvajanja jezika određena je genetski, što dokazuje i činjenica da će sva djeca progovoriti (osim onih s teškom mentalnom zaostalošću) te usvojiti prvi, tzv. materinski jezik, bez obzira na vrstu jezika ili prostor u kojemu ga usvajaju (...) Dakle, da bi čovjek usvojio i naučio jezik, valja zadovoljiti različite psihofizičke, socijalne i lingvističke preduvjete, kao što su: uredan spoznajni (kognitivni) razvoj, sposobnost učenja jezika, razvijenost govornih i slušnih organa, izloženost jezičnome uzoru u izravnoj komunikacijskoj situaciji (Pavličević-Franić, 2005, str. 41). Ukoliko dijete ima zadovoljene sve preduvjete za usvajanje jezika, ono započinje s jezičnim razvojem. Iako je jezični razvoj i usvajanje govora individualan proces za svako dijete Pavličević-Franić (2005) razlikuje dvije razvojne faze u komunikaciji koje će proći svako dijete urednoga razvoja, a to su *predjezično* ili *predlingvističko* razdoblje koje traje od rođenja do otprilike prve godine života te *jezično* ili *lingvističko* razdoblje.

Predjezično (predlingvističko ili predverbalno) razdoblje

Predjezična (predlingvistička ili predverbalna) faza jednogodišnje je fonsko razdoblje koje ponajprije obilježava spontano glasanje, a pritom i artikuliranje glasova primjerenih jezičnome sustavu materinskoga jezika (Pavličević-Franić, 2005, str. 43). To razdoblje podijeljeno je na četiri vremenski kraća razdoblja koja traju po nekoliko mjeseci. Prvo razdoblje unutar predjezičnog razdoblja je *predgovorno ili perlokutinarno* razdoblje koje traje od rođenja do drugog mjeseca života i obilježava ga refleksno glasanje djeteta najčešće u obliku plača. Velički i Katarinčić (2011) tu fazu nazivaju i fazom fonološkog krika i spontanog glasanja jer dijete na taj način komunicira s okolinom, najčešće majkom, te izražava svoje fizičko i emocionalno stanje.

Prema Pavličević-Franić (2005) od drugog do petog mjeseca života traje razdoblje *komunikativnog glasanja* u kojemu dijete komunicira s okolinom gukanjem. Dijete u tom razdoblju svojim glasanjem imitira okolinu te njegovo gukanje postaje sve sličnije intonaciji govora odrasle osobe.

Treće razdoblje jest *razdoblje vokalizacije* koje traje od petog do osmog mjeseca života. U tom razdoblju razvija se vokalni sustav te započinju vokalne igre kojima dijete preispituje svoj jezični razvoj.

Četvrto razdoblje je *razdoblje brbljanja* koje traje od osmog do dvanaestog mjeseca života. Dijete u tom razdoblju kombinira naučene samoglasnike i suglasnike u razgovoru s okolinom ili u interakciji s igračkama ili samim sobom. Velički i Katarinčić (2011) naglašavaju da dijete spajanjem samoglasnika i suglasnika te igranjem glasovima može stvoriti riječ koja postoji u hrvatskom rječniku. No ukoliko ta riječ nije spojena sa svojim značenjem ne može se nazivati prvom riječju već je nusprodukt igre i ispitivanja svojih glasovnih mogućnosti.

Jezično (lingvističko ili verbalno) razdoblje

Jezično razdoblje nastupa nakon izgovorene prve riječi što je najčešće oko prve godine djetetova života. U tom razdoblju dijete počinje usvajati prve jezične elemente odnosno intonaciju i ritam materinskoga jezika te fonemski sustav. Najprije se usvajaju zvučni i bezvučni zapornici ili okluzivi (b, d, g, p, t, k) i otvornici (i, e, a, o, u), a tek zatim strujnici ili frikativi (s, z, š, ž, f, h) i na kraju slivenici ili afrikate (c, č, ć, dž, đ) (Pavličević-Franić, 2005, str. 44). Od 12. do 18. mjeseca života dijete koristi jednosložne ili dvosložne riječi koje su u sustavu rečenica. U tom razdoblju dijete najprije usvaja imenice i glagole, zatim pridjeve te zamjenice i brojeve. Fond riječi sastoji se od stotinjak riječi te rapidno raste do 4 godine odnosno pojave rječničkog brzaca u kojemu dijete velikom brzinom povećava svoj leksički opseg. Tijekom leksičkoga razvoja dijete usvaja gramatički sustav materinskoga jezika odnosno ovladava tvorbom, morfologijom te sintaksom. Do četvrte godine života većina djece u potpunosti je ovladala svim sastavnicama i osnovom materinskoga jezika.

KRATKA POVIJEST ISTRAŽIVANJA USVAJANJA JEZIKA

Kao što je već napomenuto, interes za otkrivanjem razvoja jezika velik je te seže daleko u prošlost. Antički i grčki filozofi bavili su se tom temom pokušavajući otkriti od kud jezik zapravo potječe. Heraklitovi su sljedbenici stoici zastupali idealističku teoriju odnosno tezu da je jezik nastao prirodnim putem, dok su, suprotno njima, epikurejci Aristotel i Demokrit zastupali tezu da je jezik društvena tvorevina (Kuvač, Palmović, 2007, str. 13). Stoljećima nakon toga jezik i njegove sastavnice i dalje bude zanimanje mnogih znanstvenika različitih disciplina. Jezikoslovne (lingvističke) discipline jesu sintaksa: povezivanje riječi u veće cjeline, morfologija: sastavljanje riječi od manjih samostalnih jedinica i fonologija: proučava najmanje jezične jedinice, foneme. S obzirom na temu rada i istraživanje fokus rada je na morfologiji. Morfologija (od grč. *morphē* „oblik“ i *lógos* „riječ“) dio je gramatike koja proučava vrste riječi i njihove oblike, tj. njihovu morfološku strukturu (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997, str. 95). Engleski autori J. Rabin i H. Deacon u radu (2008) u kojemu su istraživale razvoj dječjeg morfološkog znanja navode kako u engleskom jeziku postoje dvije vrste morfološkog znanja: *fleksija* koja označava mogućnost djeteta da manipulira sa oblikom riječi bez promjene vrste riječi te *derivacija* koja označava mijenjanje oblika riječi te samim time i mijenjanje značenja. Autori C. McBride–Chang i sur. (2005) u svom radu navode kako su istraživanja uglavnom fokusirana na odnose različitih tipova morfologije u ranoj jezičnoj proizvodnji i receptivnim jezičnim vještinama dok je povezivanje morfološke svijesti s usvajanjem vokabulara rijetko istraživano. Rezultati njihova istraživanja pokazuju kako je morfološka svjesnost kognitivni konstrukt koji se može odvojiti od fonološke obrade i vještine čitanja te je važna za proširivanje rječnika. Istraživanje je također pokazalo kako su identifikacija morfema i svijest o morfološkoj strukturi potencijalno presudne značajke za rječnički razvoj.

U hrvatskome se mali broj radova bavi ovladavanjem derivacijskom morfologijom. Autorice Pavličević–Franić i Sikirić (2005) u svom radu navode kako su „greške“ tijekom usvajanja jezika i jezičnih znakova odnosno inovacijski semantemi (usvojeni leksici koje dijete samo stvara), leksemi (neološke tvorbe koje nastaju kao posljedica razlike između *gramatike govora* i *logike govora*) i gramatemi (dječje novotvorenice s gramatičkim

elementima koje najčešće nastaju paradigmatskim prijenosom već usvojenog tvorbenog uzorka) pozitivna pojava u jeziku koje se ne zadržavaju dugo u leksiku pojedinca, a velik su potencijal za usvajanje jezika i proširivanje rječnika.

Dječje tvorenice (inovacijski semantemi, leksemi i gramatemi) česte su prilikom nedovoljnog poznavanja rječnika i najčešće prestaju polaskom u školu.

USVAJANJE LEKSIKA

Usvajanje jezika započinje rođenjem u interakciji s okolinom. Dijete jezik usvaja brzo, lako i bez napora, radi izražene potrebe sporazumijevanja s okolinom, odnosno radi funkcionalne komunikacije u svakodnevnim komunikacijskim situacijama. U toj fazi govornoga razvoja djetetovo izražavanje sadrži elemente ugone pa većina djece govorne aktivnosti prihvaća s radošću (Pavličević-Franić, 2011, str. 60). Iako još ne poznaje pravila jezika, dijete shvaća da u komunikaciji postoje određene norme i pravilnost. Pavličević-Franić (2005) navodi da prilikom usvajanja dvodijelnoga sustava jezičnoga znaka djeca modelom prijenosa usvajaju izraz i sadržaj znaka te pritom prevladava *logika govora* u odnosu na *gramatiku govora*. Struktura jezičnog znaka povezana je sa tvorbenim sustavom koji počiva na određenoj strukturi koju djeca još nisu usvojila te pritom griješe. Jezični znak opisuje se kao odnos izraza (A), sadržaja (B) i uporabe tj. predmeta (C). Naime, zbog specifičnosti razvoja lingvističkog sustava u kojem još postaje neoblikovana i tek djelimice oblikovana područja, moguće je da u ranom razdoblju jezični znak bude oblikovan različito nego u jeziku odraslih, npr.:

- nepotpuno oblikovana sastavnica A (zbog fonetičko-fonološkog sustava koji se još razvija), te potpuno oblikovane sastavnice B i C;
- djelomice ili u potpunosti usvojena sastavnica A (ovisno u stupnju fonetičko-fonološke razvijenosti), neusvojena sastavnica B i situacijski usvojena sastavnica C;
- potpuno usvojena sastavnica A, te neusvojene sastavnice B i C;
- potpuno usvojene sastavnice A i B, ali neusvojena sastavnica C, gdje sastavnica C ima preneseno značenje i ostaje neusvojena zbog toga što se razina prenesenog značenja uglavnom ne usvaja u ranom jezičnom razdoblju (Pavličević-Franić, 2005, str. 46).

U ranom jezičnom razdoblju se uz stalne jezične sastavnice A, B i C pojavljuju i novotvorenice koje su privremene u jezičnom razvoju. Pavličević-Franić (2005) navodi da dijete stvara inovacijske semanteme, usvojene lekseme koje samo stvara, jer nije u potpunosti usvojilo tvorbeni sustav materinskog jezika pa nadopunjava postojeće znanje te oblikuje specifični semantički sustav. Dijete stvara i inovacijske gramateme odnosno

novotvorenice koje su u skladu s gramatičkim tvorbenim pravilima no dijete toga nije svjesno. Novotvorenice su realni pokazatelj razlike između logike i gramatike govora odnosno razliku između normativne i komunikacijske gramatike. Dijete na taj način provjerava jezik kao sustav, ispituje granice vlastitoga znanja te otvara put daljnjem učenju i usvajanju jezika. Prema autorici Pavličević-Franić (2005) djeca koja usvajaju jezični znak na taj način komunikacijski su kompetentnije, sposobnija lingvistički misliti te su kasnije uspješniji govornici jezika. Kao razloge nastajanja inovacijskih leksema, autorica navodi slijedeće:

- dijete nadopunjuje komunikacijski nedostani leksemski popis radi nadopune leksičke praznine u procesu jezičnoga razvoja
- posljedica su privremenoga širenja strukture jezičnoga znaka jer plan C u ranojezičnome usvajanju treba promatrati s aspekta uporabnosti bez obzira na gramatičku normativnost ili semantičku primarnost
- dijete nesvjesno operacionalizira i ekonomizira sustav; jezični znak (plan A) podudara se s različitim planovima sadržaja (plan B) i uporabe (plan C)
- pokazatelj su jezičnog stvaralaštva komunikacijski kompetentne djece čije „greške“ treba smatrati kao poticaj u lingvističkom razvoju.

Inovacijski leksemi

Prema Pavličević-Franić (2005) inovacijski leksemi dječje su neološke tvorbe koje karakterizira nastanak „semantičke greške“ te nastaju kao posljedica razlike između *gramatike govora* i *logike govora*. Najčešće nastaju kad dijete već usvojeni izraz (plan A) stavlja u drugačiji kontekst ili komunikacijsku situaciju (plan C) budući da stvarni sadržaj (plan B) još nije usvojilo. Dijete u tom slučaju ostvaruje homonimni odnos među leksemima jer riječ koju koristi ima različita značenja u hrvatskome standardnome jeziku no dijete ga koristi u svojem individualnom kontekstu. Ti leksemi kratkoga su trajanja u priopćajnome procesu koji postaju neuporabni kad dijete usvoji sve sastavnice jezičnoga znaka.

Inovacijski gramatemi

Pavličević-Franić (2005) navodi da su inovacijski gramatemi dječje novotvorenice s gramatičkim elementima koje najčešće nastaju paradigmatiskim prijenosom već usvojenog tvorbenog uzorka odnosno primjenom gramatičkih pravila na sve istovrsne dijelove diskursa ili tijekom generalizacije usvojenoga morfološkoga oblika.

Novotvorenice (neologizmi)

Ranu fazu usvajanja hrvatskoga jezika obilježavaju tri važne odrednice: *komunikacijska polifunkcionalnost (...)*; *okomita višejezičnost (...)*; dječji neologizmi (spontane novotvorbe kao odraz stvaralačke kognitivno-afektivne jezične djelatnosti) (Pavličević-Franić, 2005, str. 55). Neologizmi u ranom jezičnom razvoju su sve jezične novotvorbe, obrati i gramatičke osobnosti koje predstavljaju dječju nesvjesnu stvaralačku aktivnosti. Razlozi za njihovo nastajanje su brojni, a prema Pavličević-Franić (2003) su sljedeći:

- prevođenje generalizacije usvojenih gramatičkih oblika
- stvaranje novih riječi uz popunu leksičke praznine u govoru odraslih
- asocijativno povezivanje nerazumljivih riječi sa značenjem neke znane riječi
- kontrastiranje pojmova u binarnome sustavu, antiteze odnosno riječi u pozitivno-negativnim parovima
- primjena novousvojenoga gramatičkoga pravila na sve istovrsne dijelove diskursa
- uvođenje nepostojećih semantičko-tvorbenih načina i dokidanje općeprihvaćenih normiranih kategorija vrsta riječi

Uz navedene razloge važan je i emocionalni faktor jer novotvorenicama odnosno neologizmima dijete prikriva svoje neznanje i nerazumijevanje odraslih, privlači pozornost na sebe svojim kreativnim izričajima te zadovoljava svoje emocionalne potrebe za veseljem kroz različite jezične igre i manipulacijom istih.

Prema istraživanju Pavličević-Franić (2005) najbrojniji neologizmi koje djeca tvore su imenice, a uglavnom nastaju analogijom prema drugim riječima (*avioničar* > pilot, *spuštalo* > tobogan...). Također je i česta tvorba glagola s prefiksima i bez njih (*košiti* – ubaciti u koš, *zavatriti se* – opeći se...). Rjeđi je broj neologizma iz kategorije pridjeva, a

druge vrste riječi manje su neološki plodne. Istraživanje je također pokazalo da djeca u dobi od 3 do 6 godine učestalije tvore semantičke neologizme (novotvorni leksemi, asocijativni leksemi, kontrastivni leksemi), a u dobi od 7 do 10 godine tvore gramatičke neologizme (morfološki i tvorbeno uvjetovani leksemi). Djeca neologizme najčešće tvore u predškolskoj dobi, a rjeđe u ranoj školskoj dobi. Autorica navodi da bi trebalo poticati djetetove lingvističke i metalingvističke sposobnosti koje će djetetu omogućiti da postane komunikacijski kompetentna osoba.

Morfologija

Prema Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža morfologija je temeljni dio gramatike u kojem se proučavaju najmanje jezične jedinice kojima je pridruženo značenje (tj. morfemi) i oblici pojedinih promjenljivih riječi. Bošnjak Botica (2016) navodi da usvajanje morfologije ne ovisi samo o individualnim razlikama među djecom, već i naravi jezika te usvajanje neće trajati jednako govornicima hrvatskoga, engleskoga ili mađarskoga jezika. Prelaskom iz jednostavnog u složenije izražavanje dijete izrazima počinje dodavati gramatičke morfeme: prefikse, sufikse, prijedloge te stvarati oblike za padeže, red, broj, vrijeme itd. Prema Bošnjak Botica (2016) da bi djeca usvojila glagolsku i imensku morfologiju najprije moraju analizirati strukturu riječi odnosno prepoznati što je osnova, a što afiks, zatim pridružiti riječima odgovarajuća značenja te ih početi upotrebljavati u novim kombinacijama. Taj proces je preduvjet usvajanju fleksijske morfologije (stvaranje oblika riječi), a zatim i derivacijske morfologije (tvorbe riječi). Autor također navodi da se pretpostavlja da dijete najprije uče pojedine primjere, a potom primjenjuju pravila te da što je paradigma morfološki i fonološki jednostavnija usvajanje će ići brže. U izrazito flektivnim jezicima djeci treba nekoliko mjeseci da na temelju osnove počnu stvarati druge oblike riječi. Dokaz su tomu pogreške koja djeca čine, pa tako iz oblika *sloni* možemo vidjeti da se dodatni morfem za tvorbu duge množine usvaja nakon oblikotvornoga morfema, a iz oblika *pasovi* vidimo da je dijete svladalo pravilo po kojem jednosložne imenice muškoga roda dobivaju dodatni morfem za tvorbu duge množine, ali još ne zna da postoje neke iznimke od toga pravila (više o usvajanju morfologije u hrvatskome jeziku u: Kuvač i Palmović 2007). Nakon što dijete usvoji koji mu morfem treba za određeno lice, vrijeme, padež ili broj to će pravilo poopćiti te ga

primjenjivati na bilo kojoj imenskoj ili glagolskoj riječi a ta se pojava naziva preopćavanje.

Bošnjak Botica (2016) navodi da u otprilike trećoj godini života dijete počinje stvarati izvedene oblike sufiksima i to uglavnom od imenica, a osim po načelima plodnosti i čestoće vode se načelima prozirnosti značenja i jednostavnosti oblika te teže što manjemu broju fonoloških promjena pri toj tvorbi. Kad je posrijedi tvorba riječi odnosno derivacijska morfologija, u hrvatskome još nema dovoljno podataka o usvajanju tvorenica. Jedan od doprinosa toj temi rad je Babić (2016). U navedenom se radu (Babić 2016) istraživalo može li se na temelju proizvodnje novotvorenica steći uvid u ovladanost tvorbom riječi u materinskome jeziku. Istraživanje je provedeno s djecom srednje vrtićke i predškolske dobi metodom elicitrirajućeg zadatka. Ispitanicima su bili ponuđeni slikovni prikazi nepostojeće životinje, njima nepoznatog stroja, a od njih se tražilo da imenuju životinju, stroj te zanimanje čovjeka koji radi na tom stroju. Istraživanje je pokazalo da djeca srednje vrtićke i predškolske dobi u najvećoj mjeri riječi tvore slaganjem iako je prema Babić (1997) najplodniji način tvorbe izvođenje. S obzirom na dob prevlast tvorbe složenica bila je izraženija u predškolskoj dobi, a s obzirom na imenovanje pri imenovanju stroja. Novotvorenice su značenjski najčešće bile motivirane izgledom životinje, funkcijom stroja te novinom zanimanja. Srednja vrtićka skupina složenice je tvorila tvorbenim uzorcima koji postoje i česti su u hrvatskom jeziku no koristili su se i tvorbenim uzorcima koji nisu ovjereni kao i uzorcima koji jesu, ali nisu česta. Predškolska skupina složenice je najčešće tvorila uzorkom *imenska osnova + o + imenska osnova + sufiks*, ali, kao i srednja skupina, uzorke koji nisu ovjereni u hrvatskom jeziku i one koji jesu no nisu česti. Ukupni rezultati pokazali su kako nema razlike u ovladanosti sufiksalmom tvorbom između srednje i predškolske skupine te da su obje skupine ovladale uzorkom i značenjem sufiksa *-ko*, *-ac* te *-ač* koje su najčešće koristili pri imenovanju.

Manjak radova i istraživanja koji se bave i proučavaju derivacijsku morfologiju te rad Babić (2016) i njegovi rezultati bili su poticaj i temelj za ovo istraživanje te se njime željelo dodatno proučiti i pokušati podobnije objasniti način na koje djeca tvore riječi.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ciljevi i istraživačka pitanja

Osnovni je cilj istraživanja bio ispitati leksičku sastavnicu jezično-komunikacijske sposobnosti djece predškolske dobi. Istraživanjem se željelo odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Kako djeca predškolske dobi tvore riječi za vršitelja radnje?
2. Koji načini tvorbe riječi prevladavaju?
3. Imaju li djeca predškolske dobi veću sklonost prema tvorbi pojedinim od mogućih tvorbenih elemenata (osnove i sufiksi)?

Hipoteze

S obzirom na cilj istraživanja i istraživačka pitanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H1. U situacijama nepoznavanja riječi za pojam, djeca će češće proizvoditi novotvorenice no što će rabiti postojeće riječi u novom značenju.

H2. Pri tvorbi novotvorenica, ispitanici će proizvesti više izvedenica nego složenica.

H3. Pri proizvodnji novotvorenica ispitanici će pokazati sklonost češćoj uporabi pojedinih tvorbenih elemenata:

H3.1. Pri proizvodnji novotvorenica za vršitelja radnje najčešća osnova novotvorenice bit će glagolska osnova.

H3.2. Za tvorbu imenica za vršitelja radnje koje pripadaju široj semantičkoj skupini, ispitanici će rabiti nadređeni pojam.

H3.3. Pri proizvodnji novotvorenica ispitanici će najčešće rabiti plodnije i češće sufikse.

H4. Ispitanici će tumačiti značenje višeznačnih sufiksa s obzirom na čestotu pojedinog značenja.

Uzorak istraživanja

Istraživanje je provedeno u jednom dječjem vrtiću u Zagrebu. U istraživanju su sudjelovala djeca predškolske dobi, njih 90. Najmlađe dijete imalo je 5,3 godine, a najstarije 7,5 (prosjeak 6,4 godine). U istraživanju je sudjelovalo jedno dijete s poremećajem iz spektra autizma dok su ostala bila urednoga razvoja.

Metode rada

Ispitni materijal sastoji se od četiri zadatka s ukupno 17 čestica od koja su dva zadatka bila popraćena slikovnim prikazima. U dva su zadatka ispitanici trebali proizvesti oblik za vršitelja radnje na temelju imenske i glagolske osnove. Drugim dvama zadatcima se ispitivalo razumijevanje pojedinih tvorenic s obzirom na sufiks.

Prvo pitanje imalo je četiri čestice popraćene slikovnim prikazima. Njime se ispitivalo koje tvorbene elemente će ispitanici koristiti pri imenovanju vršitelja radnje. Naglasak je bio na upotrebi sufiksa za tvorbu riječi na temelju glagolske osnove. Ispitanicima su najprije pokazani i imenovani vršitelji radnje čiji se nazivi tvore različitim sufiksima zbog poticanja na uporabu različitih sufiksa prilikom tvorbe.

Tablica 1: Imenovanje vršitelja radnje s glagolskom osnovom

gledatelj	pekar
sudac	Kako se zove osoba koja trči?

zidar	spavač
slušatelj	Kako se zove osoba koja radi?

liječnik	kuhar
svirač	Kako se zove osoba koja kupuje?

vozač	glumac
čitatelj	Kako se zove osoba koja čuva?

Drugim se zadatkom ispitivalo razumijevanje pojedinih tvorenic za koje se smatralo da ispitanici ne znaju njihovo prvo leksičko značenje te da će značenje tvoriti na temelju tvorbenih elemenata. Odabrani su leksemi sa sufiksima –*ač*: kopač, krovopokrivač i pisac

te *-nik*: zupčanik i točionik jer oni mogu biti višeznačni, njima se tvore imenice za osobe i predmete.

Treće pitanje bilo je slično drugom, ispitivalo se razumijevanje pojedinih tvorenicu čije leksičko značenje ispitanici ne poznaju te hoće li određene sufikse ispitanici predodrediti za imenovanje osobe ili predmeta. Ispitanicima su bila ponuđena dva pojma istog sufikalnog završetka popraćena slikama čije su leksičko značenje ispitanici poznavali te jedan pojam, također istog sufiksalnog završetka, čije značenje ispitanicima nije poznato.

Tablica 2: Višeznačni leksemi

Seljak (osoba)	Valjak (predmet)	Naprstak?
Slušać (osoba)	Zatvarač (predmet)	Množać?
Kuharica (osoba)	Gumica (predmet)	Uljarica?
Slavljenik (osoba)	Zvučnik (predmet)	Nazivnik?

Četvrtim pitanjem se kao i prvim ispitivala upotreba tvorbenih elemenata pri imenovanju vršitelja radnje. U ovom zadatku ispitanici su trebali proizvesti riječ na temelju imenske osnove te pojave podređenog i nadređenog pojma. U ovom zadatku ispitivalo se u kolikoj mjeri će ispitanici tvoriti novotvorenice oslanjajući se na podređeni, odnosno nadređeni pojam. Ispitanicima su postavljana sljedeća pitanja:

Tablica 3: Imenovanje vršitelja radnje s imenskom osnovom

Kako se zove osoba koja radi ključeve?
Kako se zove osoba koja svira trubu?
Kako se zove osoba koja živi u gradu?
Kako se zove osoba koja radi u skladištu?

REZULTATI I ANALIZA ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja bit će prikazani i analizirani s obzirom na postavljene hipoteze.

Ispitanici su ukupno proizveli 584 riječi od čega se pojedine riječi ponavljaju više puta što bi značilo da je proizvedeno 117 riječi. Od ukupnog broja riječi njih četiri (3,42%) je bilo višerječnica dok su ostatak bile jednorječnice.

U svakom zadatku postojao je točan odgovor koji neće biti ubrojen u analizu rezultata. U prvom zadatku točni odgovori bili su trkač što je odgovorilo 24,44% ispitanika, radnik (18,88%), kupac (21,11%) te čuvar (52,22%). U četvrtom zadatku točni odgovori bili su ključar (26,67%), trubač (47,78%), građanin (0%) te skladištar (20%). Netočnih odnosno onih koji nisu bili traženi pojam ukupno je bilo 395 (67,47%) te su to rezultati koji će biti analizirani u daljnjem tekstu.

Odnos novotvorenica i postojećih leksema

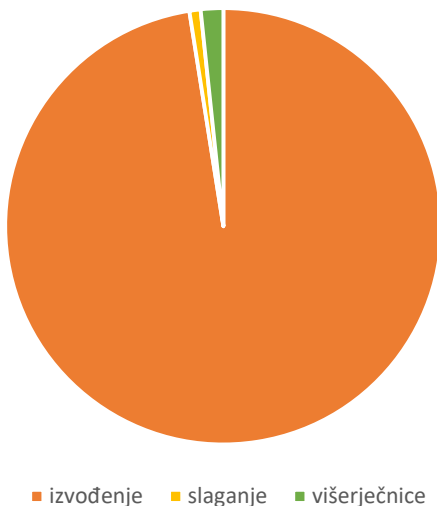
Od ukupnog broja proizvedenih riječi (N=395) postojećih leksema bilo je 155 (39,24%), a novotvorenica 240 (60,76%). Prilikom imenovanja ispitanici su koristili postojeće lekseme no u pogrešnom značenju što autorica Pavličević Franić naziva semantičkim novotvorenicama. Ti leksemi su *kupač* (5%); za osobu koja kupuje, *osigurač* (0,42%); za osobu koja čuva, *ključanica* (0,42%); za osobu koja proizvodi ključeve, *građevina* (0,42%); za osobu koja živi u gradu te *graditelj* (0,42%) također za osobu koja živi u gradu. U situacijama nepoznavanja riječi za traženi pojam ili nemogućnosti za stvaranjem novoga pojavili su se i hiperonimi. Najčešći oblik hiperonima bio je *čovjek* (63,16%), a ostali hiperonimi (*tata, ljud, jaka osoba, ključni čovjek, osobenjak, gradska osoba i gradčovjek*) pojavljuju se samo jedanput.

S obzirom na rezultate hipoteza H1 je potvrđena. Ispitanici su u većoj mjeri tvorili novotvorenice nego što su koristili postojeće lekseme. S obzirom na pojavu semantičkih novotvorenica koje jesu postojeći leksemi, ali u krivom kontekstu, oni su ubrojani u novotvorenice pod pretpostavkom da ispitanici ne poznaju pravo značenje tih riječi, već su ih samostalno tvorila.

Odnos tvorbenih pravila

Pri tvorbi novotvorenic ispitanici su koristili i slaganje i izvođenje i višerječnice. Slijedi grafički prikaz dobivenih rezultata.

Graf 1: Odnos tvorbenih pravila

Najčešći tip tvorbe bilo je izvođenje 97,5% (N=234), zatim višerječnice 1,67% (N=4) te slaganje 0,83% (N=2). Prilikom slaganja ispitanici su upotrebljavali srastanje – *gradčovjek*, te složeno-sufiksalsnu tvorbu – *gradovoljac*. Ova hipoteza nastala je s obzirom na to da Babić (2002) navodi kako je izvođenje najkarakterističniji način tvorbe imenica u hrvatskom jeziku jer on prevladava u cijeloj tvorbi. Rezultati istraživanja isto i potvrđuju kao i hipotezu H2.

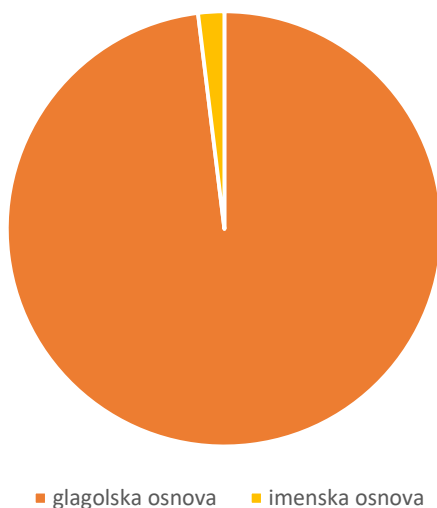
Uporaba tvorbenih elemenata

U ovom dijelu rada analizirat će se uporaba određenih tvorbenih elemenata te sklonost ispitanika češćoj uporabi nekih od njih. S obzirom na hipoteze rezultati će biti prikazani u tri kategorije: imenovanje vršitelja radnje, uporaba nadređenog i podređenog pojma te uporaba sufiksa.

Imenovanje vršitelja radnje

U ovom dijelu rada analizirat će se uporaba osnove za tvorbu novotvorenica prilikom imenovanja vršitelja radnje. Ispitanici su tvorili nazive za vršitelja radnje za sljedeće radnje: trči, radi, kupuje i čuva. Slijedi grafički prikaz rezultata.

Graf 2: Uporaba osnove u tvorbi novotvorenica

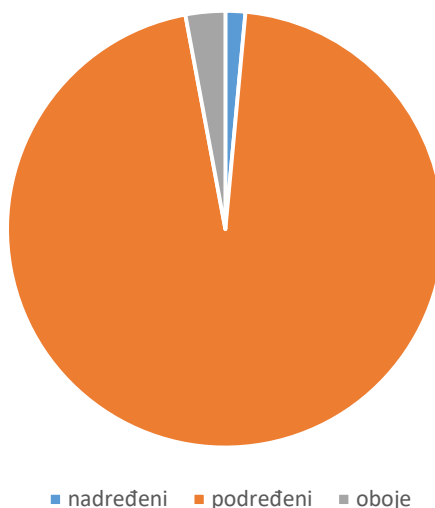

Od ukupnog broja novotvorenica za vršitelja radnje (N=103) novotvorenica s glagolskom osnovom bilo je 98,06% (N=101), a s imenskom 1,94% (N=2). Rezultati pokazuju da ispitanici češće koriste glagolsku osnovu prilikom imenovanja vršitelja radnje što se slaže sa tvrdnjom Barić i sur. (1997) da već samo tvorbeno značenje „vršitelj radnje“ nagovještava da su izvedenice motivirane glagolom te je time potvrđena hipoteza H3.1.

Uporaba nadređenog i podređenog pojma

Slijedi analiza rezultata uporabe nadređenog odnosno podređenog pojma. Ispitanicima su ponuđeni pojmovi koji pripadaju široj semantičkoj skupini: osoba koja radi ključeve, osoba koja svira trubu, osoba koja živi u gradu te osoba koja radi u skladištu. Slijede rezultati uporabe nadređenih i podređenih pojmova prilikom imenovanja vršitelja radnje.

Graf 3: Uporaba nadređenog i podređenog pojma

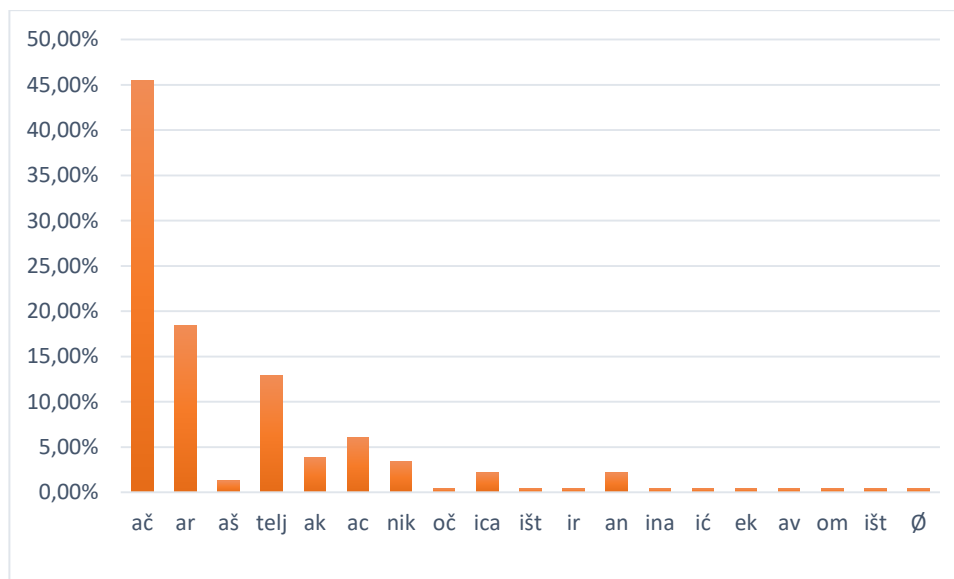

Ispitanici su za tvorbu imenica za imenovanje vršitelja radnje koje pripadaju široj semantičkoj skupini u većem broju koristili podređeni pojam. Nadređeni pojam koristilo je 1,47% (N=2) ispitanika, podređeni 95,59% (N=130) te oboje u slučajevima višerječnica i složenica 2,94% (N=4). Postavljenom hipotezom H3.2 očekivalo se da će ispitanici koristiti nadređeni pojam no dobiveni rezultati pokazuju drugačije te ona nije potvrđena. Ispitanici su prilikom imenovanja vršitelja radnje veću pozornost posvetili klasifikaciji pojma te su sukladno tome koristili podređenije pojmove; ključ, truba, grad i skladište. Interesantno je kako su ispitanici prilikom tvorbe višerječnica i složenica upotrebljavali i nadređeni i podređeni pojam: gradska osoba (N=1), ključni čovjek (N=1), radač ključeva (N=1) te gradčovjek (N=1). Osnova ovih novotvorenica je imenska, a prema Barić i sur. (1997) vršitelji radnje motivirani imenicom znače da vršitelj radnje ostvaruje ono što je u osnovi izvedenice ili se time bavi.

Uporaba sufiksa

U ovom dijelu rada analizirat će se uporaba sufiksa za imenovanje vršitelja radnje. Slijedi tablica s dobivenim rezultatima.

Tablica 4: Uporaba sufiksa prilikom imenovanja vršitelja radnje

Ispitanici su prilikom imenovanja vršitelja radnje u najvećoj mjeri upotrebljavali sufiks *-ač* 45,49% (N=106) zatim slijede sufiksi *-ar* 18,45% (N=43), *-telj* 12,88% (N=30), *-ac* 6,01% (N=14), *-ak* 3,86% (N=9), *-nik* 3,43% (N=8), sufiksi *-ica* i *-an* 2,15% (N=5), *-aš* 1,29% (N=3) te sufiksi *-oč*, *-išt*, *ir*, *-ina*, *-ić*, *-ek*, *-av*, *-om*, *-išt* sa 0,43% (N=1) te multi sufiks 0,43% (N=1).

Kao što je već navedeno prema Barić i sur. (1997) imenice koje označuju vršitelja radnje najčešće se tvore sufiksima *-ač*, *-ar*, *-aš*, *-l(a)c*, *-nik*, *-telj* stoga ne iznenađuje da su ispitanici novotvorenice u najvećoj mjeri tvorili sufiksima *-ač*, *-ar* te *-telj*. Sufiks *-(a)c* slabo je plodan za imenice sa značenjem vršitelja radnje dok su ostali sufiksi koji se pojavljuju u rezultatima neplodni.

Navedeni rezultati potvrđuju hipotezu H3.3 da će ispitanici prilikom imenovanja vršitelja radnje u najvećoj mjeri koristiti plodne sufikse.

Višeznačni sufiksi

U ovom dijelu rada analizirat će se kako su ispitanici tumačili značenja višeznačnih sufiksa, odnosno tumače li ispitanici određene sufikse specifično za imenovanje vršitelja radnje ili instrument. To se ispitivalo u dva zadatka s ukupno 9 čestica. U jednom zadatku odabrani su leksemi sa sufiksima *-ač* te *-nik*, a u drugom zadatku, popraćenom slikama, leksemi sa sufiksima *-ak*, *-ač*, *-ica* te *-nik*.

Sufiks *-ač*

Leksemi sa sufiksom *-ač* bili su *kopač*, *krovopokrivač* i *pisač*. Slijedi tablica s rezultatima za pojedini leksem.

Tablica 5: Rezultati za lekseme sa sufiksom *-ač*

	KOPAČ	KROVOPOKRIVAČ	PISAČ
Vršitelj radnje	56,67% (N=51)	35,56 (N=32)	78,89% (N=71)
Instrument	37,78% (N=34)	64,44% (N=58)	18,89% (N=17)
oboje	5,56% (N=5)	0% (N=0)	22,22% (N=2)

Iz rezultata se može iščitati da 57,04% ispitanika sufiks *-ač* povezuje sa vršiteljem radnje, 40,37% sa instrumentom, a 2,59% ispitanika smatra kako sufiks *-ač* u ovim leksemima označava i vršitelja radnje i instrument.

Rezultati također pokazuju različitu sklonost s obzirom na konkretnu riječ. Za neke riječi je češće tumačenje sufiksa *-ač* bilo vršitelj radnje, a za druge instrument. To pokazuje da utjecaj na tumačenje značenja izvedenice očito ima i osnova, a ne samo sufiks.

U drugom zadatku ispitanicima su predstavljena i slikom obrazložena dva pojma istog sufiksa te treći pojam njima nepoznatog značenja. Rezultati pokazuju da u tom zadatku sufiks *-ač* 47,78% (N=43) ispitanika povezuje sa vršiteljem radnje, 52,22% (N=47) s instrumentom, a 1,11% (N=1) smatra da označava oboje.

Sufiks *-ač* je prema Težak i Babić (1996) veoma plodan sufiks i za imenovanje vršitelja radnje i za imenovanje instrumenta. Iako postoji određena razlika u postotcima u zadacima sa i bez slikovnog prikaza, i u jednom i u drugom zadatku ispitanici su sufiks *-ač* povezali u skladu s oblikom čestote značenja prema Težak i Babić (1996).

Sufiks *-nik*

Leksemi sa sufiksom *-nik* bili su *zupčanik* i *točionik*. Slijedi tablica s rezultatima za pojedini leksem.

Tablica 6: Rezultati za lekseme sa sufiksom *-nik*

	ZUPČANIK	TOČIONIK
Vršitelj radnje	21,11% (N=19)	44,44% (N=40)
Instrument	78,89% (N=71)	53,33% (N=48)
Oboje	0% (N=0)	2,22% (N=2)

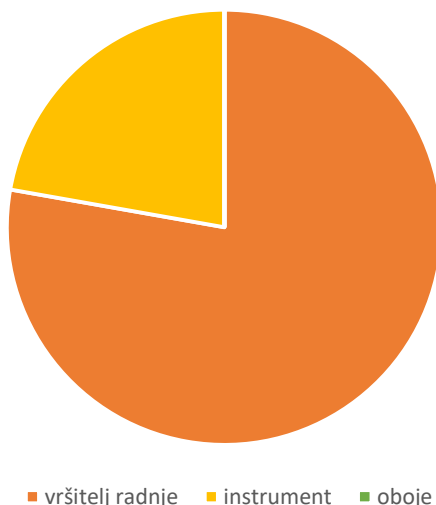
Sufiks *-nik* ispitanici u najvećem broju povezuju sa instrumentom odnosno njih 66,11%, sa vršiteljem radnje njih 32,78%, a s oboje 1,11%.

U drugom zadatku sufiks *-nik* u leksemu *nazivnik* 52,22% (N=47) ispitanika povezuje sa vršiteljem radnje, 47,78% (N=43) sa instrumentom, a 0% (N=0) s oboje.

Sufiks *-nik* prema Težak, Babić (1996) plodan je sufiks za imenovanje instrumenta no slabo plodan za imenovanje vršitelja radnje. Rezultati pokazuju da u ovom zadatku postoji različita sklonost s obzirom na konkretnu riječ i/ili je na ispitanike utjecao slikovni prikaz. U zadatku bez slikovnog prikaza ispitanici su sufiks *-nik* povezali sa čestotom značenja sufiksa dok su u zadatku sa slikovnim prikazom sufiks *-nik* povezali sa slabo plodnim značenjem.

Sufiks *-ica*

Graf 4: Rezultati za sufiks *-ica*

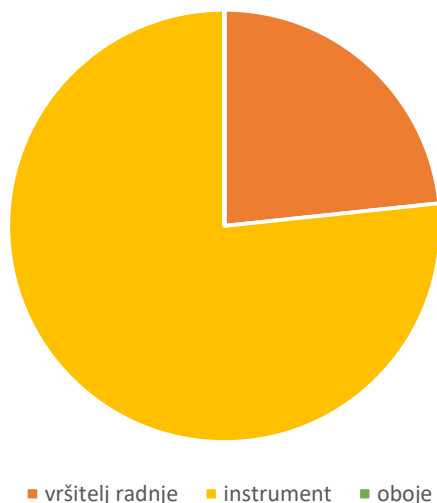
Sufiks *-ica* u leksemu *uljarica* 77,78% (N=70) ispitanika povezuje sa vršiteljem radnje, 22,22% (N=20) sa instrumentom, a 0% (N=0) s oboje. Tijekom ispitivanja ispitanici su leksem *uljarica* povezivali i najčešće okarakterizirali kao ženu koja proizvodi ulje ili ženu koja radi s uljem.

Dobiveni rezultati pokazuju da ispitanici sufiks *-ica* povezuju sa vršiteljem radnje ženskog roda. Prema Babić (2002) izvedenica sa sufiksom *-ica* ako je u osnovi imenica sklonidbenog tipa *jelen* koja znači muško biće označava žensko biće, a ako je u osnovi imenica sklonidbenog tipa *žena* označava umanjenicu.

Prema Babić (2002) sufiks *-ica* plodan je za imenovanje vršitelja radnje od imenica *sklonidbenog tipa žene* te *sklonidbenog tipa jelen*, a za imenovanje instrumenata je slabo plodan ukoliko nije riječ o umanjenici.

Sufiks *-ak*

Graf 5: Rezultati za sufiks *-ak*

Sufiks *-ak* ispitanici su u najvećem broju povezivali sa vršiteljem radnje 76,67% (N=69), s instrumentom 23,33% (N=21) te 0% ispitanika i sa vršiteljem radnje i instrumentom.

Prema Težak, Babić (1996) sufiks *-ak* plodan je u tvorbi izvedenica za instrument dok u imenovanju vršitelja radnje nije plodan. U ovom primjeru djeca su pokazala drugačiju tendenciju tumačenja značenja sufiksa od onoga što navode Težak i Babić (1996).

Ukupno gledajući hipoteza H4 nije potvrđena jer ispitanici imaju različitu tendenciju tumačenja značenja sufiksa. Ispitanici su sufikse *-ač* i *-ica* povezali su skladu s tumačenjem značenja sufiksa prema Babić (2002) i Babić i Težak (1996). Sufiks *-nik* u zadatku bez slikovnog prikaza ispitanici su značenje sufiksa povezali sa čestotom njegovog značenja no u zadatku sa slikovnim prikazom povezali su ga sa tvorbom koja nije plodna za taj sufiks. Sufiks *-ak* Babić i Težak (1996) povezuju sa tvorbom instrumenta no ispitanici su sufiks povezali sa značenjem koje nije plodno. Kako bi se bolje objasnile tendencije djece o značenjskoj tendenciji određenog sufiksa potrebno je provesti dodatna istraživanja.

ZAKLJUČAK

Usvajanje jezika podrazumijeva usvajanje više jezičnih sastavnica: fonološki sustav (glasove i intonaciju), morfološke promjene riječi te sintaktičke strukture rečenice. Usvajanje započinje fonološkim krikom i spontanim glasanjem, gukanjem, vokalizacijom, brbljanjem prema jednostavnijim jezičnim strukturama do složenijih u kojima dijete usvaja različite jezične elemente, uočava te usvaja pravilnost jezika, ovladava fleksijskom i derivacijskom morfologijom te proširuje obujam rječnika. Različiti teoretičari i psiholozi proučavali su usvajanje jezika pokušavajući shvatiti na koji način te što je potrebno da dijete usvoji tako kompleksnu radnju te se na kraju prihvatila teza da je potrebna interdisciplinarnost u proučavanju usvajanja jezika. Iako je usvajanje jezika kompleksna radnja dijete urednoga razvoja usvaja ga s lakoćom prelazeći iz predjezičnog u jezično razdoblje. Prilikom usvajanja jezika dijete usvaja i izraz i sadržaj jezičnoga znaka odnosno odnos izraza (A), sadržaja (B) i uporabe tj. predmeta (C). S obzirom da dijete ne usvoji sve tri sastavnice jezika ono griješi te tad nastaju inovacijski semantemi (usvojeni leksici koje dijete samo stvara), inovacijske gramateme (dječje novotvorenice s gramatičkim elementima koje najčešće nastaju paradigmatiskim prijenosom) te inovacijski leksemi (neološke tvorbe koje nastaju kao posljedica razlike između *gramatike govora* i *logike govora*). Usvajanje morfologije ne ovisi samo o individualnim razlikama među djecom nego i naravi jezika. U hrvatskome jeziku, djeca prilikom prelaska iz jednostavnog u složenije izražavanje najprije mora usvojiti i analizirati strukturu riječi odnosno razlikovati osnovu riječi od afiksa kako bi moglo dalje usvajati fleksijsku morfologiju (stvaranje oblika riječi) te derivacijsku morfologiju (tvorbu riječi). Djeca najčešće preopćuju odnosno pravila koja vrijede za pravilnu (prozirnu) paradigmu primjenjuju na sve te se prilikom tvorbe vode načelima prozirnosti značenja i jednostavnosti značenja te teže što manjemu broju fonoloških promjena. U hrvatskome prevladavaju istraživanja vezana uz fleksijsku morfologiju dok derivacijska nije dovoljno proučavana.

U ovom radu fokus je na derivacijskoj morfologiji odnosno leksičkoj sastavnici jezično-komunikacijske sposobnosti djece predškolske dobi te se istraživanjem željelo proučiti kako djeca predškolske dobi tvore riječi za vršitelja radnje, koji načini tvorbe prevladavaju te imaju li djeca predškolske dobi sklonost prema tvorbi pojedinim od mogućih tvorbenih elemenata (osnove i sufiksi). Prvom hipotezom pretpostavljalo se da će ispitanici u

situacijama nepoznavanja riječi za pojam češće proizvoditi novotvorenice nego što će rabiti postojeće riječi u novom značenju te je istraživanje potvrdilo hipotezu H1 jer je od ukupnog broja riječi 60,76% bilo novotvorenica. Drugom hipotezom pretpostavljalo se da će ispitanici pri tvorbi novotvorenica proizvesti više izvedenica nego složenica što je istraživanje potvrdilo s obzirom da je 97,5% novotvorenica nastalo izvođenjem čime je hipoteza H2 potvrđena. Treća hipoteza sastojala se od tri podhipoteze. Prvom podhipotezom H3.1 pretpostavljalo se da će ispitanici pri proizvodnji novotvorenica za vršitelja radnje kao osnovnu najčešće upotrebljavati glagol što se istraživanjem i potvrdilo tj. u 98,06% slučajeva ispitanici su vršitelja radnje tvorila glagolom. Drugom podhipotezom H3.2 pretpostavljalo se da će pri tvorbi imenica za vršitelja radnje koje pripadaju široj semantičkoj skupini ispitanici rabiti nadređeni pojam. Istraživanje je pokazalo da prilikom takve tvorbe ispitanici u većoj mjeri, odnosno u 95,59%, koriste podređeni pojam čime podhipoteza H3.2 nije potvrđena. Trećom podhipotezom pretpostavljalo se da će pri proizvodnji novotvorenica ispitanici najčešće rabiti plodnije i češće sufikse. Ispitanici su prilikom tvorbe u najvećoj mjeri upotrebljavali sufikse *-ač* (45,49%), *-ar* (18,45%), *-telj* (12,88%) što su vrlo plodni i plodni sufiksi za imenovanje vršitelja radnje čime je hipoteza H3.3 potvrđena. Četvrtom hipotezom pretpostavljalo se da će ispitanici tumačiti značenje višeznačnih sufiksa s obzirom na čestotu pojedinog značenja. Rezultati su pokazali da ispitanici imaju različite tendencije tumačenja čestote značenja sufiksa. Sufikse *-ač* i *-ica* te sufiks *-nik* bez slikovnog prikaza povezali su u skladu s tumačenjem sufiksa prema Babić i Težak (1996) dok su sufikse *-ak* te *-nik* sa slikovnim prikazom povezali sa značenjima koje nisu u skladu s Babić (2002) i Babić i Težak (1996).

Istraživanje je pokazalo da su djeca predškolske dobi u velikoj mjeri usvojila pravila hrvatskoga jezika te u stvaranju novotvorenica poštuju njenu pravilnost. Iako se sa sustavnim učenjem hrvatskoga jezika susreću tek u prvom razredu osnovne škole predškolska djeca su osluškujući te sudjelovanjem u interakciji s odraslima u velikoj mjeri usvojila pravila hrvatskoga jezika. Pri tvorbi novotvorenica ispitanici su pokazali sklonost kreativnim izričajima pritom poštujući elemente jezika. Upravo su ti kreativni izričaji pokazatelji leksičke kompetencije kod djece predškolske dobi.

LITERATURA

Babić, E. (2016) Tvorba riječi u hrvatskom jeziku kod djece predškolske dobi. Završni rad, Zagreb: Učiteljski fakultet

Babić, S. (2002). *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus.

Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti M., Zečević, V., Zinka M. (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Bošnjak Botica, T. (2016) Morfologija u ranome jezičnom razvoju. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 3(2), 1-5.

Chomsky, N. (1959). A Review of B. F. Skinner's Verbal Behavior. *Language*, 35, No. 1, 26-58.

Chomsky, N., Piaget, J. (1980). *Language and Learning: The Debate Between Jean Piaget and Noam Chomsky*. England: Harvard University Press.

Dressler, U. W., Karpf A. (1994) The Theoretical Relevance of Pre- and Protomorphology in Language Acquisition. U G. Booij, J. van Marle (Ur.), *Yearbook of Morphology* (str. 99-122). Dordrecht: Springer.

Halliday, M. A. K. (2004). *The language of early childhood*. London: Continuum.

Karmiloff-Smith, A. (1992). *Learning, development, and conceptual change. Beyond modularity: A developmental perspective on cognitive science*. Cambridge, MA, US: The MIT Press.

Kuvač, J., Palmović, M. (2007). *Metodologija istraživanja dječjega jezika*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41929> (28.06.2019.)

- McBride-Chang C., Wagner, K. R., Muse A. Chow, W.-Y. B, Shu H. (2005). The role of morphological awareness in children's vocabulary acquisition in English. *Applied Psycholinguistics* 26, 415-435.
- Pavličević-Franić, D. (2003). Razvoj pragmatične jezične kompetencije u sustavu okomito bilingvalnoga diskursa. Zbornik radova Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku „Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici“. Str. 579-589. Zagreb – Rijeka: HDPL, HFD.
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
- Pavličević-Franić, D. (2011). *Jezikopisnice: Rasprave o usvajanju, učenju i poučavanju hrvatskoga jezika u ranojezičnome diskursu*. Zagreb: Alfa.
- Pavličević-Franić, D., Sikirić, M. (2005). Inovacijski semantemi u procesu usvajanja jezičnoga znaka. *Jezik*, 52(3), 92-102.
- Rabin, J., Deacon H. (2008). The representation of morphologically complex words in the developing lexicon. *J. Child Lang* 35, 453-465.
- Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. United States: Copley Publishing Group.
- Težak, S., Babić, S. (1996). *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tomasello, M. (2009) *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. United States: Harvard University Press.
- Velički V., Katarinčić I. (2011). *Stihovi u pokretu: malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa.

Popis tablica i grafova

Popis tablica

Tablica 1: Imenovanje vršitelja radnje s glagolskom osnovom	18
Tablica 2: Višeznačni leksemi	19
Tablica 3: Imenovanje vršitelja radnje s imenskom osnovom	19
Tablica 4: Uporaba sufiksa prilikom imenovanja vršitelja radnje	24
Tablica 5: Rezultati za lekseme sa sufiksom <i>-ač</i>	25
Tablica 6: Rezultati za lekseme sa sufiksom <i>-nik</i>	26

Popis grafova

Graf 1: Odnos tvorbenih pravila	21
Graf 2: Uporaba osnove u tvorbi novotvorenic	22
Graf 3: Uporaba nadređenog i podređenog pojma	23
Graf 4: Rezultati za sufiks <i>-ica</i>	27
Graf 5: Rezultati za sufiks <i>-ak</i>	28

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Ella Babić, izjavljujem da sam ovaj diplomski rad na temu
Razvoj leksičke kompetencije i jezična kreativnost u predškolskog dobi
izradila samostalno uz konzultacije mentorice izv. prof. dr. sc. Lidije Cvikić te
uporabom navedene literature.

Potpis: